

– по положению, занимаемому в обществе и семье (внутриродовым отношениям): *вожак, водок, водитель, вожатый; дедич* ‘наследник деда’; *меньшак* ‘меньшой сын’; *самобрат* ‘двоюрод<ный> брат’; *однородец* ‘от одной фамилии’; *обел* ‘раб’; *святец* ‘святой, святолепный’;

– по роду деятельности, образу жизни: *хлебодар* ‘ключник в монастыре’; *гудец* ‘играющий на арфе’; *глиновал* ‘валяющий ногами глину’; *зажитник* ‘поставщик припасов’; *повитуха* ‘повивальная бабка’; *каплюжник* ‘пьяница’; *самоборец* ‘дуэлист’; *скотоподобник* ‘живущий подобно зверям’; *скитник, скитняк* ‘пустынный’ (от *скитаться*); *одиначка* ‘без пары’;

– по особенностям характера, поведения: *быстряк* ‘живой, ловкий, смелый’; *гомоза* ‘беспокойный, вертлявый’; *жора* ‘прожора’; *замытыга* ‘развратный’; *подплёта, подплетало* ‘плут’; *прихвостень* ‘надоедала, всюду следующий’; *сьедуга* ‘большой ябедник’;

– по физическим характеристикам, внешним чертам: *ладыш* ‘здоровый человек, крепкий’; *гнусарь* ‘в нос говорящий’; *головач* ‘человек с большой головой’; *губач* ‘губастый, губан’; *колча* ‘хромоногий’ (*колченогий, колчить, колченожить*); *кашлюн* ‘который кашляет’; *сусак* ‘человек или животное, жирные и толстые’; *сильник* ‘богатырь’; *степенник* ‘солидный’.

Активная представленность названий лиц в «Материалах для словаря русского языка», тематическое разнообразие данной группы слов, их особая экспрессивность говорят об особом внимании, уделённом Н. В. Гоголем в лексикографическом своде наименованиям людей, поскольку человек – основной предмет творческих наблюдений автора. В целом же лексикографические труды Н. В. Гоголя свидетельствуют о том, как широк диапазон его языковых интересов. Гоголь интересуется лексикографией и собирает слова не только как лексикограф, но и как писатель – для дальнейшего использования материала в своем творчестве.

Литература

1 Виноградов, В. В. О работе Н. В. Гоголя над лексикографией и лексикологией русского языка [Электронный ресурс] / В. В. Виноградов. – Режим доступа : <https://danefae.org/pprs/fedoruk/vvv.htm>. – Дата доступа : 03.04.2023.

2 Одекова, Ф. Р. Лексикографические своды Н. В. Гоголя как предтеча «Толкового словаря живого великорусского языка» В. И. Даля [Электронный ресурс] / Ф. Р. Одекова. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/leksikograficheskie-svody-n-v-gogolya-kak-predtecha-tolkovogo-slovarya-zhivogo-velikorusskogo-yazyka-v-i-dalya>. – Дата доступа : 03.04.2023.

3 Гоголь, Н. В. Лексикон малороссийский [Электронный ресурс] / Н. В. Гоголь. – Режим доступа : <http://feb-web.ru/feb/gogol/texts/ps0/ps9/ps9-4952.htm>. – Дата доступа : 16.03.2023.

4 Гоголь, Н. В. Материалы для словаря русского языка [Электронный ресурс] / Н. В. Гоголь. – Режим доступа : [https://ru.wikisource.org/wiki/Материалы_для_словаря_русского_языка_\(Гоголь\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Материалы_для_словаря_русского_языка_(Гоголь)). – Дата доступа : 16.03.2023.

УДК 811.161.3'42'373.49:821.161.3-1*Я.Янішчыц

А. В. Міхалка

ЭЎФАНІЧНАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ ПАЭТЫЧНАЙ МОВЫ ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ

Артыкул мае на мэце аналіз выразна-выяўленчых сродкаў гукапіснага ладу паэтычных твораў Яўгені Янішчыц. Адна з істотных адметнасцей паэтычных твораў

Я. Янішчыц – гэта непаўторная эўфанічная арганізацыя вершаваных радкоў, якая выяўляе пастаянную працу паэткі са словам. У яе паэзіі прадстаўлены самыя разнастайныя віды гукапісу: алітэрацыя, асананс, рыфма, гукаперайманне.

Вершы Я. Янішчыц займаюць важнае месца ў беларускай паэзіі з-за разнастайнасці тэм, дасканалы валодання паэтэсай словам, умелым карыстаннем самымі разнастайнымі вобразна-выяўленчымі сродкамі – лексічнымі, фанетычнымі, сінтаксічнымі. Мы хацелі б спыніцца на аналізе гукавой арганізацыі мовы, і перш за ўсё – на гукапісе.

Да сродкаў гукапісу адносяцца дыскрэтныя фігуры, заснаваныя на супастаўленні асобных элементаў, выдзеленых у структуры моўнай адзінкі. У залежнасці ад характару гукаў, якія паўтараюцца ў суседніх словах выказвання, адрозніваюць два асноўныя тыпы гукавых паўтораў: алітэрацыю і асананс.

Алітэрацыя (ад лац. ad ‘пры’, litera ‘літара’) – паўтарэнне ў вершаванай мове аднолькавых або падобных зычных гукаў з мэтай узмацнення гукавой выразнасці твора [1, с. 19].

З найбольшай поўнасцю наш слых успрымае паўтарэнне зычных, якія знаходзяцца ў пераднаціскных складах і ў абсалютным пачатку слова. Мы заўважаем паўтарэнне аднолькавых гукаў і гукаў, падобных па якой-небудзь прыкмеце (месцы ці спосабу ўтварэння, звонкасці-глухасці, цвёрдасці-мяккасці і інш.). Алітэрацыя спрыяе стварэнню шматлікіх прыдметна-сэнсавых асацыяцый, таму выяўленчыя магчымасці алітэрацыі больш шырокія, чым асананса. Часцей за ўсё ў вершаванай мове адзначаецца алітэрацыя шыпячых і свісцячых зычных [с], [с], [з], [з], [ш], [ж], выбухных [т], [д], [ц], [дз], мяккіх і цвёрдых санорных гукаў [л], [м], а таксама дрыжачага [р]:

Сярод зімы с^няжыс^тай,

Сярод вясны вятрыс^тай

Я вырасла, каб с^рэцам

Адчуць цяпло зямлі... [2, с. 108];

Страла, што паўз мяне прайшла аднойчы,

Ты ўсё ляціш, ты ўсё яшчэ ляціш [4, с. 386].

Яўгенія Янішчыц вельмі ўдала спалучае розныя віды алітэрацый, якія можна назіраць у адным і тым жа вершы. Дадзены від гукапісу ўзмацняе выразнасць мастацкай мовы, асабліва мовы верша. У сваіх вершах найбольш часта аўтарка ўжывае свісцячыя і санорныя гукі, а таксама іх камбінацыю.

У адрозненне ад зычных, галосных гукі ў стылістычных мэтах выкарыстоўваюцца радзей, таму што галосных менш па колькасці і яны маюць меншую семантычную значнасць, чым зычныя. Аднак вельмі часта галосныя гукі ў большай меры дапамагаюць падкрэсліць асобныя словы, узмацніць інтанацыйна гукавую выразнасць верша і надаць яму асаблівую мілагучнасць. Прыём, заснаваны на гармоніі галосных, называецца асанансам. У аснове асанансу звычайна ляжыць паўтарэнне націскных галосных, таму што ў ненаціскным становішчы галосныя падпадаюць рэдукцыі, змяняюць свае акустычныя характарыстыкі. Часцей за ўсё сустракаецца паўтор галоснага [а]:

На прыгожы твар праклаўся шлях

З нітачак спакою і адчаю.

– *Мама, гэта ноч нагнала страх.*

– *Спі. А я – лучынкi нашчыпаю [2, с. 278].*

Можна заўважыць, што паэтка ўмела выкарыстоўвае галосныя гукі ў сваёй паэзіі. Так, найбольш часта ў вершах сустракаюцца галосныя гукі [а], [і], [у], радзей – [ы], [о], [э]. Для вершаў характэрна даволі частае выкарыстанне анафары. Пры анафарычным спалучэнні гукаў выразна адчуваецца іх знітанасць з сэнсам радкоў, з семантыкай слоў. Эпіфара сустракаецца радзей. Аўтарка спалучае эпіфару і анафару ў межах аднаго твора.

Да гукавой арганізацыі вершаванай мовы адносяцца строфіка, рыфма, рытм, асобныя фігуры паэтычнага сінтаксісу, інтанацыя, а таксама ўласны гукапіс, або гукавая інструментоўка верша. Рыфма – настолькі яскравы від гукавога паўтору, што яна сама стварае цэлую гукапісную сістэму, таму яе (рыфму), як і некаторыя іншыя формы гукавой арганізацыі вершаванай мовы, заканамерна вылучаюць у самастойную галіну паэтыкі верша.

Рыфма (ад грэч. *rhythmos* ‘суразмернасць’) – паўтаральная сугучнасць асобных слоў ці частак на адных і тых жа месцах у вершаваных радках [3, с. 285]. Усталяванасцю пазіцыі рыфма адрозніваецца ад іншых гукавых паўтораў, што сустракаюцца ў вершы (алітэрацыя, асананс). Часцей за ўсё рыфма бывае ў канцы радкоў, таму яе часам не зусім дакладна вызначаюць як сугучнасць клаўзул:

Сябе нанова адкрываю.

Выношу з шуму свой пратэст –

Пустых размоў не пераймаю.

Ёсць у маўчанні іншы змест [2, с. 7].

У вершаваным творы рыфма выконвае вельмі важныя функцыі. Як паўтор сугуччаў яна ўваходзіць у сістэму гукавой арганізацыі вершаванай мовы і мае фанічнае значэнне. Інструментоўка верша ў многім залежыць ад багацця гукавых супадзенняў у словах, колькасці рыфм, частаты размяшчэння рыфмы ў вершы.

Адным з відаў гукапісу з’яўляецца гукаперайманне. Гукаперайманне – імітацыя з дапамогай гукаў мовы тых ці іншых гукаў рэчаіснасці [3, с. 308]. Гукаперайманне перадае дынамізм і напружанасць дзеяння, садзейнічае выразнасці маўлення і выклікае разнастайныя асацыяцыі:

Сані, сані...

Даль за палазамі.

Добрае, спакойнае святло.

Сыпле снегам,

Дыша маразамі

Роднае палескае сяло... [4, с. 37].

У паэзіі Яўгеніі Янішчыц выкарыстанне гукаперайманняў – з’ява даволі рэдкая. Звычайна гукаперайманні выдзяляюцца графічна. Анаматапея ў вершах узмацняе выразнасць маўлення.

Такім чынам, паэзія Яўгеніі Янішчыц насычана выдатнымі прыкладамі гукавой інструментоўкі, якія ўжываюцца паэткай для стварэння мастацкіх вобразаў. Апісанне аўтарскіх прыёмаў набліжае да разумення таго, што з’яўляецца асновай сапраўднага майстэрства, дапамагае лепш асэнсаваць асаблівасці яе індывідуальнай словатворчасці.

Аўтарка ўмела валодае мілагучным і маляўнічым словам, умее адчуць яго глыбінны паэтычны сэнс, асацыятыўнасць і шматзначнасць, умее заўважыць усе дэталі да драбніц. Гукавы бок мае асаблівае значэнне для разумення вершаў Яўгеніі Янішчыц, спасціжэння яе мастацкага свету. Без тонкага адчування гукавых асаблівасцей сваёй мовы паэту цяжка, ды і немагчыма, было б дабіцца неабходнага ўздзеяння на чытача, выклікаць павышаную ўвагу да мастацкага слова. Мастак слова, аднак, не проста карыстаецца гукапісам як прыёмам уздзеяння на чытачоў, ён у творчым працэсе сам так бачыць, так думае, так адчувае, таму і ўспамінаюцца, падбіраюцца словы адпаведнага сэнсу, гучання.

Літаратура

1 Беларуская літаратура: ад А да Я: для абітурыентаў / В. Дз. Старычонак. – Мінск : Вышэйшая школа, 2000. – 527 с.

2 Янішчыц, Я. У шуме жытняга святла: вершы, паэмы / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 1988. – 414 с.

3 Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. – 3-е выд., дапрац. і дапоўн. – Мінск : Бел. навука, 2004. – 419 с.

4 Янішчыц, Я. Выбранае: для ст. шк. узросту / Я. Янішчыц ; прадм. М. І. Панковай; маст. М. Э. Трухановіч. – Мінск : Выш. шк., 1998. – 271 с.

УДК 343.611''17'':791.227.1*Т.Суини:821-312.4

В. В. Остапенко

ЭВОЛЮЦИЯ ОБРАЗА СУИНИ ТОДДА В ЛИТЕРАТУРЕ И КИНЕМАТОГРАФЕ

В статье становятся предметом исследования феномен популярности сюжета о Суини Тодде, а также специфика авторских интерпретаций образа цирюльника-убийцы. Выявляются и анализируются элементы трансформации образа Суини Тодда в интерпретациях С. Сондхайма, Х. Уиллера, Т. Бёртона и группы «Король и Шут». Английская легенда XIX в. о лондонском цирюльнике-убийце Суини Тодде впервые получает литературную обработку в сборнике Дж. М. Раймера и Т. П. Преста «Жемчужная нить» (1846–1847 гг.), а затем вновь приобретает популярность в культурном пространстве XX–XXI вв.

Объектом данного исследования является персонаж английских городских легенд середины XIX в. Суини Тодд – цирюльник, убивавший своих клиентов характерным образом (в большинстве источников он перерезал горло жертвы бритвой, а затем сбрасывал её в люк под креслом). Вариативными в данных легендах оставались некоторые детали преступления.

Первым литературным текстом, в котором был упомянут Суини Тодд, является серия рассказов «Жемчужная нить» (печатались в 1846–1847 гг.), авторство которой приписывают Дж. М. Раймеру и Т. П. Престу. В XX в. образ цирюльника-убийцы Суини Тодда вновь обретает популярность и подвергается различным авторским интерпретациям (фильмы «Суини Тодд, демон-парикмахер с Флит-стрит» 1928 г., 1936 г., 2007 г., «Кровожадный мясник» 1970 г., балет «Суини Тодд» 1959 г. и др.). Полноценный перевод данного произведения на русский язык в последующие десятилетия не был осуществлён. К слову, поэтому русскоязычные авторы 2-й половины XX–XXI вв., создавая собственные варианты вышеупомянутой легенды, имели возможность работать либо с англоязычным первоисточником, либо с переводами англоязычных интерпретаций (но также XX в.). Феномен популярности Суини Тодда в искусстве XX–XXI вв. и особенности авторских переработок английской городской легенды XIX в. представляются интересным и актуальным предметом исследования.

В вышеупомянутой серии рассказов «Жемчужная нить» Д. М. Раймера и Т. П. Преста Суини Тодд представлен классическим злодеем уже на уровне внешних особенностей: «По правде говоря, это была самая ужасающая голова», «он стал похож на демона в человеческом обличье, только что закончившего уничтожение человеческой души» [1] и т. п. Речь Суини Тодда построена таким образом, чтобы создать двусмысленность. Так, например, реплика «О, конечно! Он пришел сюда, и я *побрил* его и *отполировал*...» [1] основана на каламбуре: *to polish* – ‘полировать, начистить